

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าฝ้ายทอมือที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมของกลุ่มผ้าฝ้ายทอมือบ้านหนองเงือก ตำบลแม่แรง อำเภอบำรุง จังหวัดลำพูนวัตถุประสงค์ เพื่อทบทวนทุนเดิม กลุ่มผ้าฝ้ายทอมือบ้านหนองเงือกตำบลแม่แรง อำเภอบำรุง จังหวัดลำพูนเพื่อทบทวน สถานการณ์ และ ปัจจัย/เงื่อนไขที่ส่งผลต่อการทอผ้าฝ้ายของกลุ่มผ้าฝ้ายทอมือ บ้านหนองเงือก ตำบลแม่แรง อำเภอบำรุง จังหวัดลำพูนและเพื่อหาแนวทางการพัฒนา การอนุรักษ์ และการสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้าย ที่ สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมของกลุ่มผ้าฝ้ายทอมือ บ้านหนองเงือก ตำบลแม่แรง อำเภอบำรุง จังหวัด ลำพูน

กระบวนการเป็นการสืบค้นประวัติศาสตร์ชุมชน ประวัติกลุ่มผ้าฝ้ายทอมือบ้านหนองเงือกประวัติ ผ้าฝ้ายทอมือ วิธีการทอผ้าฝ้าย การย้อมผ้าฝ้าย ลวดลายที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น การฟื้นฟู พัฒนาและ อนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายทอมือของท้องถิ่น ที่จะส่งผลให้เด็กเยาวชน สมาชิกในชุมชนได้เกิดความ ตระหนัก เห็นคุณค่า ให้ความสำคัญและรักษาภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นบ้านหนองเงือก ให้คงอยู่คู่กับ ชุมชนไม่ให้เลือนหายไปกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ ที่นิยมการแต่งตัวตามค่านิยมของ ชาวต่างชาติในระยะที่หนึ่งเป็นการชี้แจงทำความเข้าใจการดำเนินโครงการวิจัย การสืบค้นและรวบรวม ข้อมูล โดยวิธีการรวบรวมข้อมูล ทั้งจากข้อมูลหลักฐานในชุมชน จากคำบอกเล่าของภูมิปัญญา จากผู้ที่ ชุมชนให้ความนับถือ การสัมภาษณ์เชิงลึกการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดมข้อมูลจากผู้รู้และผู้เกี่ยวข้อง โดยเน้นให้เด็ก เยาวชน นักศึกษาได้เข้ามาเรียนรู้ร่วมกับทีมนักวิจัย

กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านหนองเงือก โดยนางชื่นชม สุขรื่องช้าง เป็นกลุ่มทอผ้าฝ้ายที่มีการรวมตัวของ ผู้หญิงในหมู่บ้าน จำนวน 21 คน เพื่อประกอบอาชีพการทอผ้าฝ้ายทอมือที่ย้อมสีจากวัตถุดิบจากธรรมชาติ และเป็นอาชีพเสริมให้กับแม่บ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มฯ การผลิตผ้าฝ้ายทอมือของกลุ่มฯ จะเน้นกรรมวิธีและ ขั้นตอนที่ได้รับการสืบสาน สืบทอดมาจากบุพการี เป็นวิธีการทอผ้าแบบดั้งเดิมโดยใช้แรงงานคนเป็น หลักตั้งแต่การปลูกต้นฝ้าย การเก็บดอกฝ้าย การทำเส้นฝ้าย การย้อมเส้นฝ้ายด้วยวัตถุดิบจากธรรมชาติและ การทอผ้าฝ้าย ลวดลายผ้าฝ้ายในชุมชนบ้านหนองเงือกมีมากมายหลากหลายลวดลายที่มีการคิดค้นของภูมิ ปัญญาโดยการสังเกตจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว แล้วนำมาลองถักทอจนเกิดเป็นลวดลาย

ข้อมูลด้านลวดลายของผ้าฝ้ายในชุมชนบ้านหนองเงือก แต่เดิมลวดลายของผ้าฝ้ายบ้านหนองเงือก มีมากมายหลากหลายลวดลาย ซึ่งแต่ละคน แต่ละพื้นที่จะมีลวดลายเฉพาะและมีความสวยงามแตกต่างกัน แต่ตามขนบธรรมเนียม ประเพณีและความเชื่อ หากมีผู้เสียชีวิตจะต้องนำเสื้อผ้าเผาตามไปด้วย ทำให้ ลวดลายผ้าฝ้ายสูญหายไปและไม่มีการสืบทอดการทอลวดลาย ปัจจุบันมีลวดลายเท่าที่สามารถสืบค้นได้

แบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ลวดลายดั้งเดิม และลวดลายประยุกต์ ลวดลายดั้งเดิมที่สามารถรวบรวมได้มีทั้งสิ้น 14 ลาย ได้แก่ ลายเกล็ดเต่า ลายดอกจัน ลายเขียวหมา ลายงูลอย ลายเต่า ลายดอกแก้ว ลายดอกเคาะ ลายดอกหัวแหวน ลายดอกบัวเครือ ลายดี ลายช้าง ลายนก ลายปลาและลายบัวโคม ลวดลายประยุกต์ที่สามารถรวบรวมได้มีทั้งสิ้น 8 ลาย ได้แก่ ลายเกล็ดเต่าประยุกต์ ลายรวงผึ้ง ลายรวงผึ้งใหญ่ ลายตัวหนอน ลายดอกจอก ลายเรขาคณิต ลายเม็ดถั่ว ลายธรรมชาติ

หลักการดำเนินงานยังได้ยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานดังกล่าว เช่น หลักพระ 5 อัน ได้แก่ 1) ศรัทธา หมายถึงความเชื่อ ซึ่งเป็นความเชื่อด้านการทำงาน มีความรักในงานที่ทำจนเป็นแนวทางให้การทำงาน หรืองานทอผ้าฝ้าย ด้วยมือนี้มีประสิทธิภาพประสิทธิผล 2) หลักวิริยะ หมายถึง ความเพียรพยายาม การทอผ้าฝ้ายด้วยมือ ต้องอาศัยความอดทนอดกลั้นอย่างสูงยิ่ง หากขาดคุณธรรมข้อนี้ การทำงานก็ประสบความสำเร็จได้ยาก เพราะต้องอาศัยความรอบคอบ สบายงาม ประณีต ผลงานทอผ้าที่อาศัยความอดทน ความละเอียดอ่อน สบายงามย่อมเป็นที่ประจักษ์และเป็นที่ยอมรับของผู้พบเห็น 3) สติ ความระลึกได้ หมายถึงการทำงาน ต้องอาศัยสติ เพื่อเกิดความไม่ประมาทในการทำงานเกิดความปลอดภัย และ ระลึกเกี่ยวกับงานที่จะออกมาในแนวทางไหนที่ควรจะเป็น เพื่อให้เป็นที่ยอมรับ และงานมีคุณภาพ 4) สมาธิ หมายถึงความตั้งใจมั่นการทอผ้าด้วยมือ ต้องอาศัยสมาธิ จิตใจมั่นคงไม่วอกแวก หว่นไหว งานนั้นจึงจะออกมาอย่างสวยงามไม่ผิดพลาด 5) ปัญญา คือ ความรอบรู้ หมายถึง รู้ ถึงจุดแข็งจุดอ่อนของงาน ควรจะปรับปรุงแก้ไขอย่างไรผลิตสินค้าออกมาอย่างไร รู้ถึงวิธีการทำงาน รู้ถึงวิธีการจำหน่าย ตลาด รวมถึงรู้ถึงการอนุรักษ์ส่งเสริมอาชีพที่ตนทำ เพื่อให้คงอยู่ และ มีคุณภาพสืบไป

แนวทางการอนุรักษ์การพัฒนาและสืบสานภูมิปัญญาทอผ้าฝ้ายที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมของกลุ่มผ้าฝ้ายทอมือบ้านหนองเงือก ตำบลแม่แรง อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง

1. ร่วมกันอนุรักษ์โดยกลุ่มผ้าฝ้ายทอมือบ้านหนองเงือกร่วมกับโรงเรียนบ้านหนองเงือก จัดหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในการสืบสานการทอผ้าฝ้ายทอมือ
2. ร่วมกันรื้อฟื้น ฟื้นฟู เอกลักษณ์ของผ้าฝ้ายทอมือที่มีความสวยงามของท้องถิ่นที่ถูกลืมเลือนไป ให้กลับมามีความสำคัญ มีความสวยงามอีกครั้ง
3. พัฒนาและ ประยุกต์ผ้าฝ้ายทอมือ
4. การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ การสร้างความรู้ คือ ส่งเสริมให้กลุ่มผ้าฝ้ายทอมือบ้านหนองเงือก ได้ศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มทักษะความรู้และความสามารถพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ได้ในอนาคต การจัดเก็บความรู้ การเผยแพร่ความรู้ คือ ให้เทศบาลตำบลแม่แรง จัดทำโครงการเผยแพร่ความรู้ให้กับนักเรียน นักศึกษา และผู้ที่สนใจในพื้นที่ ตำบลแม่แรง บ้านหนองเงือก ได้ตระหนักและให้

ความสำคัญในการเรียนรู้ และ อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันดีงาม ซึ่งควร
แก่การรักษาไว้ให้คงอยู่สืบไป

5. การอนุรักษ์และ ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น การกระตุ้นหรือประกวดผลิตภัณฑ์ ผลงานจากการ
ทอ ผ้าฝ้ายทอมือ จากผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติให้มีคุณภาพมากขึ้น เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนหันมาให้
ความสำคัญกับงานหัตถกรรมการทอผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติให้มากขึ้น และส่งเสริมให้ ช่างผู้มีฝีมือ
เกิดการแข่งขันทางด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการออกแบบลวดลาย และรักษาคุณภาพผ้าฝ้ายทอมือ
ซึ่งเป็นผ้าฝ้ายแท้ และเป็นเอกลักษณ์ผ้าฝ้ายทอมือที่ย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มให้สม่ำเสมอ

6. ประกาศยกย่องเชิดชูผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ครูภูมิปัญญาผ้าฝ้ายทอมือในชุมชน ผู้มีผลงาน
ดีเด่นในชุมชนทางด้านวัฒนธรรม คนดีศรีสังคม เป็นต้น

7. จัดการด้านการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นมรดกทางปัญญา

ข้อค้นพบจากการดำเนินงานวิจัย การทำงานโครงการวิจัย ทำให้ได้รู้ข้อมูลของชุมชนมากขึ้น
รู้จักผ้าฝ้ายทอมือ ขั้นตอนการทอผ้าฝ้าย ขั้นตอนการย้อมเส้นฝ้ายด้วยวัตถุดิบจากธรรมชาติ การแปรรูป
ผลิตภัณฑ์และการนำเอาลวดลายดั้งเดิมกลับมาทอขึ้นใหม่อีกครั้ง เพื่อไม่ให้สูญหายไปกับกาลเวลา ทีม
วิจัยได้เรียนรู้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมากขึ้น จากการทบทวนถึงข้อดีข้อเสียและผลที่กลุ่มผ้าฝ้ายทอ
มือบ้านหนองเจือกได้รับ พบว่า ผ้าฝ้ายทอมือและลวดลายที่ภูมิปัญญาเคยคิดค้นและถักทอลงผืนผ้าฝ้าย มี
ความสวยงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน มีการใช้ฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ มีความสวยงามอ่อนช้อย แต่เมื่อ
เวลาเปลี่ยนไป ความนิยมในการแต่งตัวเปลี่ยนไป การทอลวดลายดั้งเดิมเริ่มลดน้อยลง มีการพัฒนา
ลวดลายอื่นเพื่อความสะดวกรวดเร็วในการทอผ้าฝ้าย ลวดลายดั้งเดิมจึงถูกลืมไปเป็นเวลาเกือบ 30 ปี กลุ่ม
ผ้าฝ้ายทอมือบ้านหนองเจือกได้นำเอาลวดลายดั้งเดิมกลับมาทอขึ้นใหม่ และยังคงอนุรักษ์ลายดั้งเดิมไว้
รวมทั้งมีการย้อมผ้าฝ้ายด้วยวัตถุดิบจากธรรมชาติ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาหลายรุ่น โดย
การนำเปลือกไม้ ใบไม้ ผลไม้ ผัก หญ้า พืชชนิดต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นสร้างความสนใจให้กับผู้ที่พบเห็น
และซื้อหากลับบ้าน ทำให้สร้างรายได้ให้กับกลุ่มฯ ได้อีกทางหนึ่ง และกลุ่มฯ จะนำลวดลายอื่นที่เป็น
ลวดลายดั้งเดิมที่มีความสวยงามกลับมาทอและจัดจำหน่ายต่อไป